

דבר ההנהגה האלוהית, הן הספקות שס' איוב עוסק בהן. לדעת רמב"ן נרמזו בספר גם הפתרונות, ומטרתו בחיבור זה היא בירור כל העניין הסבוך אגב פירוש מפורט לכתובים. למעשה הוא מתרגם את טענות הספר ללשון ההגות המופשטת של ימי הביניים (כפי שעשה רמב"ם במורה נבוכים, אבל שיטת רמב"ן שונה). את פתרוננו שלו לבעייה הנידונה בס' איוב רשם הרמב"ן בהערותיו לאיוב מב, א"ו. הדרך הפרשנית שבה נקט בחיבור זה היא ניתוח השתלשלות הרעיונות, על-פירוב במבואות למענים (של איוב, של רעיו ושל ה'); הטיפול בפסוקים הבודדים הוא קצר ותמציתי. פירוש רמב"ן לאיוב נכלל במהדורה הראשונה של מקראות גדולות (ויניציה רע"ז-רע"ח); אך לא בבאות אחריה; ולא זכה לתפוצה רבה. מהדורה מדעית ההדיר שעוועל (תשכ"ג). (ב) ישעיהו פרק נג. — הנוצרים פירשו פרק זה על משיחם ויהודים נאלצו לטרוח בפירושו כדי להגן על אמונתם. במבואו לחיבור זה הוא אומר: הנכון בפרשה הזאת שהיא על ישראל כולו... אבל על דעת המדרש המייחס אותה על המשיח צריכים אנו לפרש אותה כפי דברי סופרים. וכך הוא עושה למעשה, כלומר מפרש במפורט לפי ההנחה כי עבד ה' האמור בפרשה הוא המשיח; ולא כעיקר דעתו שהוא עם ישראל (וע"ע עבד ה'). החיבור ראה אור רק בהוצאות מדעיות של הזמן החדש.

מהדורות מדעיות:

א. נייבאר, פירושי הנה ישכיל עבדי על-פי חכמי ישראל ז"ל, אוקספורד חל"ו, X-IX; ח.ד. שעוועל, פירושי התורה לרבינו משה בן נחמן (רמב"ן), ירושלים תשכ"ב; ה"ל, כתבי הרמב"ן (כולל את הפירוש לאיוב, ואת שאר כתביו), ירושלים תשכ"ב; ה"ל, פירושי הרמב"ן על נביאים וכתובים (לוקט מחוך ספרי הרמב"ן), ירושלים תשכ"ד.

M. STEINSCHNEIDER, Nachmanidis Disputatio pro Fide Judaica... addita ejusdem expositio in Jesajam LIII, Berlin 1860

חיבורים על הרמב"ן:

פ. גרייבסקי, הרמב"ן וירושלים, ירושלים תרצ"ט; י. אונא, רבי משה בן נחמן חייו ופעולתו, ירושלים תשי"ד; ח.ד. שעוועל, רבנו משה בן נחמן, תולדות חייו, זמנו וחיבוריו, ירושלים תשכ"ז; א. גוטליב, מחקרים בספרות הקבלה, תל-אביב תשל"ו, 88-95; ע.צ. מלמד, מפרשי המקרא דרכיהם ושיטותיהם, ירושלים תשל"ח, 93-102; ע. פונקשטיין, ציון מה (תש"ם), 35-59.

M. GRAJWER, Die Kabbalistischen Lehren des Moses Nachmanides in seinem Kommentar zum Pentateuch, Breslau 1933

עייני עור:

י. תא"ש, הרמב"ן ויצירתו, ירושלים תשכ"ח (ושם ספרות) יש"ל

3. פרשני צרפת. — (א) כללי. — משכילי היהודים בארצות האסלאם היו מעורים בתרבות סביבתם מפני שלשונה הערבית היתה לשונם ומפני שהיקפה חרג מעבר לעניינה של עדת-המאמינים. ואילו בארצות הנוצריות היו נושאי התרבות כמרים ונוזירים, ולשון התרבות היתה לטינית, ולא שפות הדיבור שהיו שגורות בפי היהודים. אחד מתכניה החשובים של התרבות הנוצרית היתה הטענה, כי הנוצרים הם ישראל האמתית. המקרא בתרגומו הלטיני נלמד כספר מקודש לנצרות, בעיקר באמצעים של פירושים 'רוחניים' ואלגוריים, אשר הטעינו את התכנים המקראיים מטען נוצרי-משיחי, ועד מאה י"א לא ניכרת מגמה לעסוק במקור ובמשמעותו המילולית. במסיבות אלו לא התפתח מגע מפרה בין חכמי ישראל לבין סביבתם התרבותית כבארצות האסלאם.

הקהילה היהודית בצפון-צרפת ובמערב-גרמניה (צרפת

ואשכנז במינוח העברי) בתחילת האלף השני לסה"נ קיימה מערכת של בתי-ספר לתלמוד תורה, מן היסודיים ועד ישיבות גבוהות. חכמיה לא פיזרו את עיונם והתענינותם על פני תרבות רחבה, והשקיעו כל מרצם ועניינם במקורות היהדות, ובראשם המקרא, התלמוד והמדרש. לא היה פילוג כתתי בתוך הקהילה, ולפיכך נעדרה קנאות לשיטות הגות ותיאולוגיה שונות. משום כך גם היתה הבנתם של חכמי צרפת את המקרא תמימה יותר, ופחות מגמתית מזו של חכמי המזרח וספרד, אמנם לא שיטתית ועקבית כמוה, אבל מנוסחת בסגנון ברור ועממי יותר מסגנונם של חכמי המזרח וספרד. המגיע לפריחת הפרשנות הצרפתית במאה י"א לסה"נ אינו ברור. אמנם, המגע עם הנצרות הוליד נימה פולמוסית מובהקת אצל פרשני מאות י"ב-י"ג. אבל ראשוני הפרשנים, אף-על-פי שהיה להם מגע עם הנצרות, אינם מרבים להתפלמס עמה, ומכל מקום אין חידושי השיטה שלהם בפרשנות נראים כתגובה לפרשנות הנוצרית. ראוי לציין, כי מגדולי ראשוני הצרפתים — רש"י ורשב"ם — היו גם מפרשי התלמוד, וכולם (מנחם בר חלבו, רש"י, רשב"ם, ר' יוסף קרא) הרבו לעסוק בפירוש התפילה והפיוט. פרשנות התלמוד, שבה יש חשיבות רבה לתפיסת דברים לפי הקשרם, הרגילה אותם בפירוש הקשרי רצוף, והעיסוק בפיוטים ששפתם מלאה משחקי-לשון למדניים חידד את החוש הלשוני שלהם ואת כושר ההבחנה בין המשמעות הראשונה של המקראות לזו ששיוף להם הפיטנים ביצירותיהם. בדרך זו ניתן להסביר את הרמה המקצועית הגבוהה של הפרשנות הצרפתית, אם כי לא את הדחף לצמיחתה.

ביכורי הפרשנות הצרפתית היו, לפי המשוער, תרגום המקרא בצרפתית. תרגום זה, שהיה על-פה ומעולם לא הועלה על הכתב, שימש כנראה המקור לרשימות לעזים (גלוסארים) ששרדו ממאות י"ג-י"ד. ראשיתם (משער בנית) במעשי 'הפותרים' — המורים שהכינו עצמם רשימות לעזים לשם לימוד תינוקות (השווה רש"י לוי' יד, ד; ע"כ).

(ב) מנחם בר חלבו. — ראשון הפרשנים שדבריו ידועים הוא מנחם בר חלבו (מאה י"א), שחיבר פתרונים לספרי נביאים וכתובים. מהם שרדו רק מעט במובאות בפירושי בן-אחיו ותלמידו ר' יוסף קרא, ואחרים. רובם של שרידים אלו הם ביאורי מלים בודדות, לעזים, מעט פירושי עניינים המקיפים כמה פסוקים. מיעוט החומר, שרובו שייך למקראות קשי-הבנה, מקשים עלינו להעריך את מלאכתו.

(ג) רש"י. — אחריו קם המפורסם שבמפרשי המקרא, ר' שלמה בר יצחק (רש"י), איש טרוייש (Troyes, 1040-1105), שבו חברו ידיעה מקיפה במקורות, כשרון הבעה ברורה ותמציתית, וחוש פדגוגי לעמוד על הצריך פירוש ועל הראוי לצרף לפירוש הפשוט. תיאור מפעלו של רש"י שלהלן וכן של כל הבא אחריו בצרפת, מתמקד במה שאנפייני לו ובמה שמיחדו כלפי קודמיו.

כך ניסח רש"י את מטרתו כפרשן: יש מדרשי אגדה רבים וכבר סידרום רבותינו על מכוונם בבראשית רבא ובשאר

היו בני גילו והחיתום יתיר
 דושי התו גרוהם לי להתח
 להתחייב התו דושי האלעד
 שאוונע על כל האוונעם שכל
 שצבית שינשקל בלשון לעו
 נפ עו לשון נפיון וכן הודע
 הודעכם וכישר תרוה ופי
 היה שתרויה עשה עשויה
 פת בוג טבל לעשוו ישר יה
 יוור הוור להביום שישיאו
 לפעו הפרטוים ששווילם
 בטווי הוה בעעוהת הוה
 כוה דוה יוור שהיק טווי
 הושיפם יולו שדחקים י
 ית הוולות בכשפיהם

כר מפירטבו

במררשיתעו

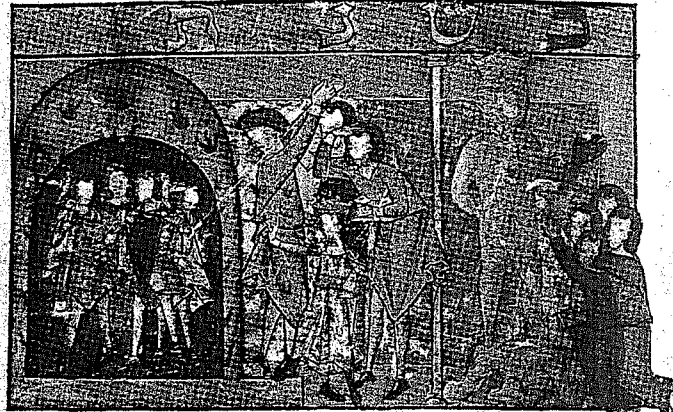
ויהי דניאל בגולה בכל עד
 שנה ולכות מוש רבני ע
 היוור התו זה דניאל ולוה
 נקרו שיו התו שהתטוה ו
 אנולות עיכין ינו לוור שוה
 טוש הוושון טלנע יחשוה
 יחשוווש ולברי היוור נ
 שכל דברי ולטת חתקן על
 כיו יוור טוש זה היו דושי
 השינע שוור יחשוווש כ
 ביו דושי הוור שהשילם
 שהשילטו לגוב ירוה ויו
 יוד ונולות שן ודניאל דעד
 תיעה בולטת דושי ובולטת
 טוש פרסאד ויורע שוה ע
 ביו טוש השינע היה בגולה
 ובשנת שהים לנסור נער הלם
 יומער לוור טן יולו בשנה
 שהים לחורט הבית

כתוביא שני

בסדר עולם

וקרוו ולכות נבוכד נער על

נעזת
 משיע
 נעזת
 ספי
 נעזת
 נעזת

היונשים וזות תלום הביו ע
 בית היווע המדמים דוכ
 דוכים וישר כה ברו לעוה

רבתיו

כישו שוועידין עעוון נש
 כשנעכין ונקביהם ולוודם
 ספר ווכב ע ישר כה כהם
 ויון לשון הוונע פתננה
 היו טם ויול הוור כלשון
 נשדים כ היו חשווע

רש פותרים

פתנס הוור וטוה להם וד
 ודענם ויון ודענם חליפי
 לחם יולו חליפי הנשול כל
 בלשנר על טס ען של ככל
 הקרויה כל שן ושניה כ
 כלשנר כשם אלהיה יתגור
 לשון לילוך שם הפרסום
 שהיו שר על אשה הוור
 ישר ונע ישר הוור ופס
 כולנס דוגותכם זהו וישוע
הלטיח משנה

שש לולכות יהודים כ
 נבוכד נער וכו ויפטר ע
 לוורט ותלו הוור ולך בע
 בשנת ירבע לולכות יהודים
 שנ בשנה הרביעית ליהודים
 כן יושיהו ולך יהודה היא
 השנה הדושוה לנכר נער
 ולך נב ויה תל בשנת שש
 לוודו ויה לו יהודים ענר
 שלש שנים וישב ויודור בו
 וודר בו שלש שנים ובשנת
 שלש עלה עליו והיו שנה
 שוונע לנכר נער ריוור
 שנה דושוה ככש נעוה ע
 שניה עלה וכיש יהודים
 ושלש שנים ענר ושלש נ
 שנים וודר בו וקעת כל בית
 הולחים וקעתו נשיוור ע
 מו שן ברויה כה יוור י
 יול העוים וול הים וול הוכ
 הוכוועת וול יתר תלום וול
 ישר לו הגלה נבוכד נער ו
 וכוים וודן שנער בית י
 ולהיו לקים לעו שלו הצי
 ונת השכיה כוה יוק היונשי

פירוש רש"י ראש סי' דניאל. כתב"ד מאיר. גרמניה 1233 (ספריית המדינה. מינכן. Ms. Hebr. 5/II, Fol. 209)
 מימין פסל הזהב שציווה נבוכדנאצר להקים בבקעת דורא.
 משמאל חנניה, מישאל ועזריה בכבשן האש. נבוכדנאצר הננס ושריו נפעמים למראה עיניהם

המשלב את לשון הכתוב ברצף בניגוד לדרשה המנתקת את המלים המתפרשות מתוך המשכן ומתעלמת מדרך הלשון. ייחודו של פשוטו לעומת האגדה המיישבת הוא בכך, שאין בו תוספת בוטה של מידע, נתונים עיקריים חדשים, שאין להם זכר במלות הכתוב (מכשפי ערב-רב, ופרישת עמרם ונישואיו השניים בדוגמאות שלמעלה), אלא הוא פירוש המיוסד על המשמעות המילולית ולפי שימוש הלשון הרגיל.

אכן דוגמה זו מלמדת כי עשוי רש"י להטעין את פשוטו מטען אמונתי מסוים (ענין הפרעון מעט מעט שאינו נזכר במדרשי חז"ל במקום, אבל הוא מכלל אמונתם ואמונת רש"י), ובכל זאת אינו מוציאו, לדעת רש"י, מהיות פשוטו, כיוון שדבוק הוא ביסודו למלות הכתוב.

שתי הנחות מונחות אפוא במפעלו הפרשני של רש"י: (א) המקרא וספרות חז"ל הם עולם אחד, והאחרון, הרחב פי כמה וכמה, מותר לשאוב ממנו כדי להאיר את הראשון ולמלא את חסרונו; (ב) תפקידו של הפרשן הוא ליצור רצף בר-טעם בכתובים; לשם כך רשאי הוא לשאוב מן התורה שבעל-פה לפי קנה-המידה של יישוב מקראות על סדרם. אמנם בענייני הלכה, פירוש המצוות של חז"ל מכריע. אם בחלק הסיפורי שיקולי רצף בר-טעם משמשים לקרב ולדחות מדרשים, בחלק ההלכתי אין לו לפרשן אלא מדרשי ההלכה של חז"ל, אף-על-פי שהם פוגעים ברצף. והרי דוגמה:

לפניו... כדי רשעתו (דב' כה,ב) ולאחריו כדי שתיים. מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו, במספר, ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מניין שהוא סוכם ומשלם לארבעים, והן — ארבעים חסר אחת.

מעטים הם החורגים מכלל זה. בשמ' כג,ב: לא תהיה אחרי רבים לרעות, מפרש רש"י נגד מדרש ההלכה.

רש"י עוסק הרבה בדיקדוק. רמת ידיעותיו היא של מנחם בן סרוק ודונש בן לברט — מחכמי ספרד במאה י' לסה"ג שכתבו עברית. רש"י עוד אינו יודע את תורת התלת-עצוריות של השורש העברי, ובכל זאת חושו עמד לו להתעלות על מגרעותיהם של מורי-קודמיו.

ואשר לא צדה (שמ' כא,ג) לא ארב לו ולא נתכוון. צדה לשון ארב וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמ"א כד,ב) ולא ייתכן לומר צדה לשון הצד ציד שצידת חיות אין נופל ה"א בפועל (= בינוני) שלה ושם דבר (= ושם עצם) בה ציד, וזה שם דבר בו צדיה ופועל שלו צודה, וזה הפועל שלו צד. ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה. ומנחם חיברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו.

אף-על-פי שרש"י לא חיבר מילון (כס' השורשים של יונה אבן גינאח) יש בפירושו כדי מילון שלם של השפה העברית של המקרא (והתלמוד). (בימינו טרח אבינרי וערך "מלון [עברי השאוב מ]פירוש רש"י" שהוא אוצר חשוב של המילונאות העברית). דוגמאות: כי ידעתיו (בר' יח,ט) לשון חיבה כמו מודע לאשה (רות ב,א), הלא בועז מודעתנו (רות

מדרשות, ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו (פירושו לבר' ג,ח); ושוב: ורבותינו דרשו במסכת ברכות ואני לישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי (פירושו לשמ' לג,ג); ושוב בהקדמת פירושו לשה"ש הוא עומד על הצורך ליישב כל פסוק על אופנו ועל סדרו כמו שהמקראות סודרין זה אחר זה. בכך הוא מבטא את מגמתו העיקרית ליצור סדר ורצף למקראות, ועל פיה הוא מבחין בשלושה סוגי חומר פרשני: (1) מדרשי הגדה (דרשות) המביאים עושר של משמעויות ותכנים — אותם טעמים ופנים מרובים שהמקרא יוצא להם חוץ לרצפו וסדר הכתובים. את אלו רש"י דוחה כפירוש לכתוב, לעתים בציון מפורש שאינם פשוטו, אולם מבלי לגרוע במאומה מערכם וזכות קיומם: לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו והדרשה תידרש שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע — מתחלק לכמה ניצוצות (לשמ' ו,ט). אף-על-פי שהדרשה נדחית מלהיות פירוש לפשוטו של כתוב מסוים, היא עשויה לבוא בביאור לכתוב אחר, וכרקע להבנתו (בחנינת "אגדה מיישבת", וראה לקמן). כך מציין רש"י, שלפי פשוטו של וַיִּקַּן מִזְבַּח לַפְּנִי (שמ' לב,ה) אין ללמוד את הנאמר במדרש כי הרגו בני-ישראל את חור. ובכל זאת, בביאור ויקומו לצחק (פס' ו) כולל רש"י את הריגת חור בפירוש המלה לצחק.

(2) סוג שני הוא אגדה המיישבת [= המושיבה, משבצת] את המקרא דבר דבור על אופניו (= כנו ומכנו, עיין רש"י לתה' פח,טז; מש' כה,יא). מושג זה משמש לו קנה-מידה עיקרי לברירת החומר ממקורות חז"ל ששילב בפירושו. יש פערים בכתובים שמדרשי חז"ל ממלאים, ובעיות ותמיהות שהם פותרים; במקומות אלה ברר לו רש"י אותם מדרשים שעזרו להשלים את העניין וליצור רצף בר-טעם, את כל השאר דחה (אין המדרש מיושב על סדר המקראות [ליר' לג,כה]). הרי דוגמאות:

ויקח את בת לוי (שמ' ב,א) פרוש היה (עמרם) ממנה מפני גזרת פרעה והחזירה ועשה בה ליקוחין שניים... אגדה זו, רומז רש"י, ממלאה את הפער בסיפור המדלג על הולדת מרים ואהרן שהיו גדולים ממשא בשנים. ויעשהו עגל מסכה (שמ' לב,ד) כיוון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב-רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים. ויאמרו אלה אלוהיהך, ולא נאמר אלה אלוהינו. מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם... שעשאוהו.

באגדה זו פתר את תמיהת הכינוי ך שבמלת 'אלוהיהך'. (3) כוונת רש"י בסוג השלישי — "פשוטו של מקרא" — מתבהרת מבדיקת אותם פירושים שבהם הוא מעמת פשוטו של מקרא עם דרשת רבותינו:

ונקה לא ינקה (שמ' לד,ז) לפי פשוטו משמע שאינו מותר על העוון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט, ורבותנו פרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים.

בדומה לאגדה המיישבת, פשוטו של מקרא הוא פירוש

גב), ואדעך בשם (שמ' לג,יב) ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את אדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו (פירוש לבר' יח,ט). ושוב פירושו ל'קנא': כל לשון קנאה — אדם הנותן לבו על הדבר או לנקום או לעזור, אנפרמנ"ט [emportement] בלעז, אחוז בעבי המשא (במ' יא,כט).

אין לשער את רושמו והשפעתו של פירוש רש"י, שבו נתלבש המקרא בלבושו היהודי הקלאסי. המבחר של רש"י מן התורה שבעל-פה היה למבחר-המופת ללימוד-מקרא יהודי. באירופה הגיע פירושו לדרגת סמכות של ת"א עד שהמהרש"ל (ר' שלמה לוריה, מאה ט"ז), כתב, שאם אין אדם יכול ללמוד את שניהם (כשעובר על פרשת השבוע) יקרא פירוש רש"י ולא התרגום (ים של שלמה, קיד' פרק ב, סימן יד). גם בארצות האסלאם עסקו היהודים בפירושי — ועדות לכך הוא 'ספר הזכרון', הפירוש המצוין על פירוש רש"י לתורה מאת ר' אברהם בוקראט מגולי ספרד שנתחייב בתניס. חיבור זה נוסד על הרצאותיו השבועיות של המחבר בפירוש רש"י. כבר בחייו סמוך לפטירתו, שימש פירוש רש"י לתועלת פרשנים נוצרים שהתעניינו בפשוטו של מקרא, כגון תלמידי מנור סט' ויקטור באנגליה (סמאלי). לאחר מאתיים שנה נכנס לתוך הזרם העיקרי של הפרשנות הנוצרית באמצעות פירושיו של ניקולס מליצה (הלפריץ). רש"י פירש כמעט את כל המקרא, להוציא ספרי עז"ג, דה"י, וסוף איוב (מ, מכו ואילך). יש סברה שהפירושים על קטעים אלו, המיוחסים לרש"י, אכן יסודם ממנו, וצורתם הנוכחית מעשה-ידי תלמידיו.

ערוגת הבושם ד, 19). מפירושי נשאר לנביאים ראשונים ואחרונים ואיוב.

ר' יוסף קרא פיתח את ההבחנה של הפירוש ההקשרי, ואף ניסח כמה כללים במלאכת הפירוש (אחדים דומים לכמה מל"ב מידות שהאגדה נדרשת בהן), והם חוזרים ובאים בפירושי. למשל: הכתוב מקדים להזכיר דבר שתצטרך לו אחר כך, כדי לשבר את האוזן (שמ"א א,ג; מל"א יח,ג-ד). כל מקום שאתה מוצא שתי חיבות זה בצד זה סתומים, תמצא פירושן בצדן (על יש' ג,א). מקרא קצר — צריך להוסיף תיבה (לשמ"א ט,ב). בנבואות הוא משתדל לאחד את הפסוקים הסמוכים זה לזה לכדי רצף; לדוגמה, ביר' ו, הוא מגלה תכונה אחת המבריחה את כל חלקי הפרק: במה שמגנה עבודה זרה הוא מקלס את אלהים. דרכו למצוא השתלשלות רעיונית במקום שאין הדבר מפורש, וזה משווה אופי רחב יותר לפירושי מזה של פירוש רש"י. אין יחסו לרש"י עקבי. אם בס' מלכים החפיפה ביניהם רבה, בס' שמואל וירמיה ההבדלים גוברים. בכל מקום הוא מעדיף את פשוטו של מקרא על אגדות ודרשות חז"ל, ובהעדפה מודגשת זו שונה הוא מרש"י, שלא דחה דברי מדרש הניתנים לשילוב בכתוב. אכן דברי מדרש באים גם אצל ר' יוסף קרא, אולם הוא מגדירם כטפלים: [לפתרון הכתוב] אין צריך להביא ראייה ממקום אחר ולא מדרש כי תורה תמימה ניתנה תמימה נכתבה ולא תחסר כל בה ומדרש חכמינו כדי להגדיל תורה ולאדרה אבל מי שאינו יודע פשוטו של מקרא ונוטה לו אחר מדרשו של דבר דומה לזה ששטפתהו שכולת הנהר... ואחוז כל אשר יעלה בידו להינצל ואלו שם לבו אל דבר ה' היה חוקר אחר פשר דבר ופשוטו ומוצא (על שמ"א א,יז). לחקר הפשט יש אפוא ערך דתי — החוקרו שם לבו אל דבר ה'. ר' יוסף קרא שוקל ושופט את סבירותם של פירושים שקיבל; למשל, על פירוש מסוים ששמע ממנחם בר חלבו, הוא כותב: ופתרון זה אני מפקפק אם האמת עמו, והנדרש לשואלין יישר לפני דרכי להעמידני על האמת (על שמ"א יג,כא); על שני פירושים למל"א יח,כט כתב: הראשון קשה לאומרו והשני גמגום בו. ר' יוסף קרא הכיר, כי רדיפת האמת שבו ופריקת עולה של מסורת חז"ל יבאישו את ריחו: ויודע אני שיליו על פתרון זה בעלי אגדה ותלמוד שלא יניחו מה שפתרו רבותינו... וילכו אחרי פתרונו. אך המשכילים ישכילו לנתיבות הקריה להעמיד דבר על האמת (על שמ"א א,כ). עצמאותו מתגלית בנטישתו את המסורת ששמואל כתב את ספרו (ב"ב יד, ע"ב), בעקבות ניתוח יפה של משמעות ההערה: כי לנביא היום ייקרא לפנים הרואה (שמ"א ט,ט), או בפותרו את המלה ויתם (מל"ב כב,ד); ויתך, בהסתמך על — מקבילתה בדה"ב לד,יז. כמורכב מכריע הוא מדבר הלמד מעניינו שהגירסה המצויה: ויצטיירו (יהו' ט,ד) יש להעדיף עליה את הגירסה: ויצטיידו, שיש ספרים הגורר-סים אותה.

ר' יוסף קרא היה חברו של רשב"ם, וייתכן כי השפיע עליו בדרך פירושו; יש מוצאים את השפעתו גם בפירושי רד"ק לנביאים ראשונים. (ה) רשב"ם. — להפגנת-שיא של עצמאות מסמכותה של

לכלעז חזקתם	וע הייתה חזקה	סרטי ביהמה	על פי תורה
על חזקתם	אשר נתן סוף	זר שיה ועל	חזקת עזר לך
כל חזקתם	דרשות וחזקת	כלחזקת חזקת	אם כחזקת חזקת
לחזקתם	ענין אשר נתן	כחזקת מעשה חזקת	אך חזקת חזקת
לחזקתם	זהם חזקת	ספרים חזקת	עמקם חזקת
היכן לחזקתם	הנחיה חזקת	חזקת מעשה חזקת	בחזקת חזקת
לחזקתם	כימה חזקת	תשם חזקת	חזקת חזקת
חזקתם	עם נט חזקת	חזקת חזקת חזקת	חזקת חזקת חזקת
חזקתם	חזקתם חזקת	חזקת חזקת חזקת	ענין חזקת חזקת
חזקתם	אם כן חזקת	חזקת חזקת חזקת	חזקת חזקת חזקת
חזקתם	ענין חזקת חזקת	חזקת חזקת חזקת	חזקת חזקת חזקת
חזקתם	עם נט חזקת	חזקת חזקת חזקת	חזקת חזקת חזקת
חזקתם	חזקתם חזקת	חזקת חזקת חזקת	חזקת חזקת חזקת

הקולופון לדפוס ראשון של פירוש רש"י לתורה. הספר המודפס העברי הראשון. ריגיו די-קלבריה רל"ה

אל פירושי רש"י נצטרפו הגהותיו של תלמידו ר' שמעיה, הגהות אלו (מסומנות בכתב-יד) כוללות גם תוספות מפיו של רש"י, ותוספות מאת ר' יוסף קרא, בן אחיו של מנחם בר חלבו, שמסר לרש"י מפתרוניו דודו. ר' יוסף קרא היה מעתיקו הראשון של פירוש רש"י והוסיף עליו משלו לא מעט (ברלינר, פליטת סופרים).

(ד) ר' יוסף קרא. — עיקר פירסומו של ר' יוסף קרא בא עקב פירושיו לפיוט, אולם מקום נכבד לו בפיתוח פרשנות המקרא — גם אם לא זכו פירושיו להזר רב בקרב הבאים אחריו (לא פעם למד לפרש מקראות מתוך פיוטים [אורבך,